

ĐAKOVO - ŽUPNA CRKVA, TREĆA GODINA ZAŠTITNIH ARHEOLOŠKIH ISKOPAVANJA

UDK 930.26 (063) (497.5 Đakovo) "653"
Primljeno/Received: 1997.12.12.
Prihvaćeno/Accepted: 1997.12.15.

Krešimir Filipec
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Arheološki zavod Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

1997. godine nastavljena su, treća po redu, zaštitna arheološka istraživanja u Đakovu na lokalitetu Župna crkva. Ovim zaštitnim iskopavanjima, koja su provedena na prostoru negdašnjeg župnog dvora, utvrđena je zapadna ivica srednjovjekovnog groblja. Ukupno je istraženo 35 grobova, koji svi pripadaju prvoj, starijoj, fazi ukopavanja na groblju. U okviru prve faze ustanovljena su dvije grupe grobova koje se razlikuje prema nalazima. Potvrđeno je da se oko samog groblja nalazilo srednjovjekovno naselje.

Ključne riječi: srednji vijek, groblje, Đakovo, bjelobrdska kultura, sljepoočničarke

Zaštitna arheološka iskopavanja i istraživanja srednjovjekovnog groblja u Đakovu, na lokalitetu Župna crkva, nastavljena su i 1997. godine.¹ Zaštitnim arheološkim iskopavanjima 1995. i 1996. godine, istražen je prostor koji se nalazi iza današnje crkve Svih Svetih, odnosno prostor s istočne strane ulice Vijenac Kardinala Alojzija Stepinca.² Dosadašnjim zaštitnim iskopavanjima bila je obuhvaćena površina predviđena za gradnju "Poslovnog centra", kao i površina na kojoj će se uređivati trg oko današnje crkve. Tim dvogodišnjim iskopavanjima istražena je sjeverna i sjeveroistočna periferija srednjovjekovnog groblja, a dijelom je zahvaćen i prostor bliži pretpostavljenom središtu. Ustanovljeno je da se na groblju ukopavalo tijekom dugog razdoblja, od XI. do XVI. stoljeća. U Đakovu tijekom XI. stoljeća nastaje tipično bjelobrdsko groblje koje se po svojim karakteristikama ni po čemu ne razlikuju od suvremenih

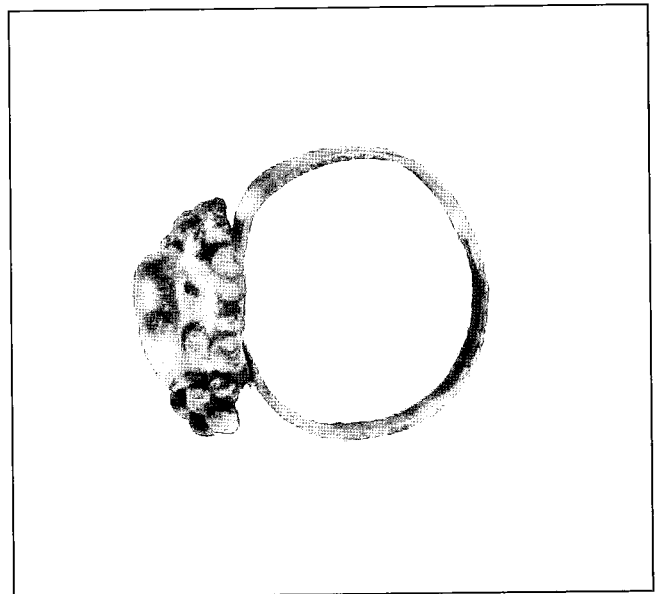
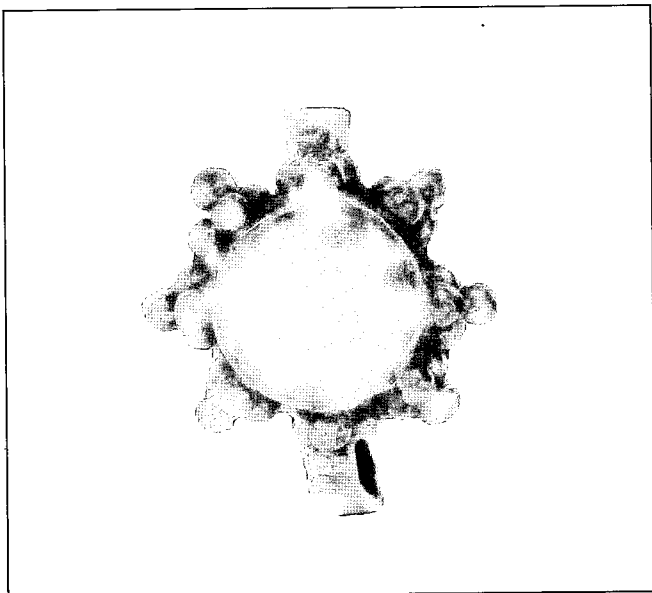
grobalja u okolici. Sličnosti se mogu naći na ostalim grobljima u Slavoniji, kao što su: Bijelo Brdo, Svinjarevci, kao i na drugima (Brunšmid 1903/4). Tijekom XII. stoljeća pojavljuje se nova grupa grobova koju karakterizira pojava filigranskog nakita: naušnica-sljepoočničarki (Filipec 1996: 193). Nakon kratkotrajnog prekida ukopavanja, uzrokovanog najvjerojatnije tatarskom provalom, nastavlja se s ukopavanjima sve do prvih desetljeća XVI. stoljeća i turske okupacije mjesta. Oko groblja istraženo je više objekata koji se mogu dovesti u vezu sa srednjovjekovnim naseljem. Srednjovjekovno groblje nalazilo se u njegovoj neposrednoj blizini.

Ovogodišnjim zaštitnim iskopavanjima i istraživanjima nastojalo se utvrditi zapadni rub groblja. Zbog toga su istraživanja nastavljena na prostoru dvorišta negdašnjeg župnog dvora, u ulici Stjepana Radića 2.³ Taj prostor nalazi se zapadno od dosada

¹ Zaštitna iskopavanja trajala su od 21. srpnja do 23. kolovoza 1997. godine. Iskopavanja je proveo Muzej Đakovštine u Đakovu u suradnji s Odsjekom za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Iskopavanje je provedeno sredstvima koje je osiguralo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

² Filipec 1995: 56-58; Filipec 1996: 189-197; Položaj istraženog prostora vidi na sl. 1.

³ Zahvaljujem se đakovačkom župniku Antunu Čečatki što je dozvolio da se iskopavanja vrše na prostoru dvorišta negdašnjeg župnog dvora.

Slika 1

istraženog prostora. Dvorište župnog dvora danas služi većim dijelom kao parkiralište trgovine koja se smjestila u negdašnjem župnom dvoru. To je donekle imalo i utjecaj na razmještaj arheoloških sonde. Iskopane su tri sonde, ukupne površine od 120 m². Prva sonda (sonda 1) smještena je u jugoistočnom kutu dvorišta, između zgrade starog župnog dvora, dvorišne ograde i ulaza u dvorište. Druga, najveća, sonda (sonda 2) smještena je u sjevernom dijelu dvorišta. Treća sonda (sonda 3) smještena je na otprilike jednakoj udaljenosti od ove dvije sonde, uz staru gospodarsku zgradu, u zapadnom dijelu dvorišta. U sondi 1 i 2 pojavili su se grobovi, dok grobovi u sondi 3 nisu pronađeni. Ukupno je istraženo 35 grobova. Razina zemlje, slično kao i na prostoru s istočne strane ceste, umjetno je povišena u novije doba. Otkriveno je više kasnosrednjovjekovnih i novijih jama kojima su grobovi djelomično bili oštećeni. Posebno je zanimljiva jama 166 u sondi 2. U njenom zasipu nađena je velika količina ulomaka srednjovjekovne keramike, željeznih predmeta, lijepa i šljake. Velika količina šljake pronađena u ovoj jami, kao i šljaka pronađena tijekom prošlogodišnjih istraživanja, govori nam da je negdje u blizini morala postojati radionica u kojoj se obrađivao metal.

Prošlogodišnjim istraživanjima utvrđeno je da se oko srednjovjekovnog groblja nalazilo naselje. Na sjevernoj i istočnoj strani, iskopane površine, pronađeno je više srednjovjekovnih objekata. Utvrđeno je da je jedan objekt na istočnoj strani bio ukopan preko grobova. Ovogodišnjim istraživanjima potvrđeno je da se srednjovjekovno groblje nalazilo okruženo nekim objektima, koji bi se mogli dovesti u vezu sa srednjovjekovnim kućama. U sondi 1 ustanovljeno je više jama od stupova nekog srušenog objekta. Iznad jedne od tih jama nalazio se grob 347. Grob je ukopan na manjoj dubini. Svojom manjom dubinom ovaj se grob razlikuje od svih ostalih grobova u toj sondi (osim dječjeg groba prigodom čijeg ukopa je

djelomice i stradao kostur iz tog groba). Vjerojatno je u vrijeme kopanja rake drveni stup bio djelomice sačuvan. Tako grob nije dublje kopan, već je kostur položen tik iznad stupa. U sondi 1, a posebno u sondi 2 utvrđeno je da se srednjovjekovni grobovi ukopavaju iz srednjovjekovnog humusnog sloja u kojem su se nalazili sitni ulomci srednjovjekovne keramike i lijepa. Ulomci keramike i lijepa nalazili su se i u zasipu ustanovljenih raka. Tragovi naselja neposredno oko groblja zamijećeni su i na drugim mjestima u sjevernoj Hrvatskoj kao što su npr. Đelekovec-Ščapovo (Šmalcelj-Kolar 1975: 132), Klisa (Dorn 1978:132).

Grobovi u sondi 2 ukopani su na nešto većoj apsolutnoj visini, nego oni u sondi 1. Danas je cijelo zemljište izravnano pa se dobiva sasvim drugačija slika, no vjerojatno je nekada ono na južnoj strani bilo niže. Orijehtacija grobova u sondi 1, razlikuje se od one u sondi 2. Grobovi u sondi 1 orijentirani su zapad-istok s manjim odstupanjima prema sjeveru, dok orijentacija kod grobova u sondi 2, uz nekoliko izuzetaka, više odstupa prema jugu.

Na više mjesta ustanovljena su ukopavanja mlađih grobova na mjesto starijih. Novi grobovi poštujući postojeću orijentaciju, ali uglavnom i postojeće redove popunjavaju sva slobodna mjesta. Tako se često događaju oštećenja ili potpuna uništavanja starijih grobova. Dva horizonta ukopavanja mogu se odvojiti u obje sonde. Starijem horizontu ukopavanja pripadaju grobovi u kojima se nalaze s-karičice, odnosno karičice s namotanim završetkom u obliku slova "o". S-karičice, kao i karičice s namotanim završetkom u obliku slova "o" nose se isključivo u paru, po jedna sa svake strane glave. Popunjavajući prazna mjesta, djelomično i oštećujući starije pojavljuju se novi grobovi u kojima se pojavljuje prstenje s kapiicom u koju je ukovano stakleno zrno. Posebnu pažnju privlači nalaz srebrnog prstena koji na krajevima trakastog obruča ima prilemljenu osmorostranu pločicu.

Slika 2

Na pločici se nalazi kapica, u koju je ukovano stakleno zrno. Vrhovi osmorostrane pločice ukrašeni su sa po četiri granulirana zrna. Ovo je treći nalaz prstena tog tipa na groblju. Vjerojatno se radi o nekoj domaćoj lokalnoj proizvodnji. (Sl. 1) U jednome grobu pronađena je sljepoočničarka s tri koljenca s jedne strane glave i karičica kroz koju su provučena dva zemljana zrna, s druge strane glave. Uz rub groblja nalaze se grobovi bez ikakvih nalaza, ili grobovi u kojima je predica ili kopča jedini nalaz. Vjerojatno su oni ukopani pred sam kraj prve faze.

Srednjovjekovna crkva sv. Lovre, koja se spominje u izvorima, nije pronađena prigodom ovih iskopavanja (parochialis ecclesia s. Laurentii martiris de Diaco Boznensis diocesis (Bösendorfer 1910: 284)). Po svemu sudeći ona će se ipak nalaziti sjeverno od današnje crkve Svih Svetih, a južnije od prošlogodišnjeg iskopa. Tome u prilog govori velika gustoća grobova koja je utvrđena u najjužnijem dijelu iskopane površine. U tome dijelu pronađeni su većinom grobovi najmlađe faze ukopavanja na groblju.

Ovogodišnjim zaštitnim arheološkim iskopavanjima istražena je dijelom zapadna periferija srednjovjekovnog groblja. Ustanovljeni su samo grobovi prve faze ukopavanja na groblju (od sredine XI. stoljeća do

tatarske provale 1242. godine). Druga faza ukopavanja nije ustanovljena ni na jednome mjestu. U okviru starije faze ustanovljene su dvije grupe grobova. Za prvu grupu grobova značajna je pojava tipično bjelobrdskog nakita. Drugu grupu grobova predstavlja grob 475 u kojem je nađena sljepoočničarka s tri koljenca. (Sl. 2) Analogije za ovaj nakit mogu se naći na području nekadašnjeg središta hrvatske države (Jelovina 1976). Slični primjerci samo se mjestimice pojavljuju izvan toga područja.

Ukupno je na đakovačkom groblju ustanovljeno 486 grobova. Istražena je površina od oko 2100 m². To je otprilike jedna četvrtina ukupnog prostora na kojem se nalazi srednjovjekovno groblje. Pri tome nije svaka od ustanovljenih faza zauzimala cijelu površinu odjednom. Tako su npr. grobovi prve faze nalaženi na cijeloj dosada iskopanoj površini, dok su se grobovi druge faze više primakli pretpostavljenom mjestu srednjovjekovne crkve sv. Lovre. Grobovi treće, poslijeturske faze, dosada nisu ustanovljeni ni na jednome mjestu. Grobovi te faze vjerojatno se nalaze samo na uskome prostoru oko današnje crkve. Kako su bliže predviđenom središtu groblja, i mjestu srednjovjekovne crkve, zamijećena najveća novija oštećenja, vjerojatno je dosada istražen najbolje sačuvani dio groblja.

POPIS LITERATURE

- Bösendorfer 1910 J. Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek 1910.
Brunšmid 1903/4 J. Brunšmid, *Hrvatske sredovječne starine*, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n. s. VII, Zagreb 1903/4, 30-97.
Dorn 1978 A. Dorn, *Kliško groblje, Klis, Vukovar - srednjovjekovna nekropola*, *Arheološki pregled* 20, Beograd 1978, 130-133.
Filipec 1995 K. Filipec, *Đakovo - Župna crkva, arheološko iskopavanje srednjovjekovnog groblja*, *Obavijesti* 3, god. XXVII / 95, Zagreb 1995, 56-58.
Filipec 1996 K. Filipec, *Istraživanje srednjovjekovnog groblja u Đakovu 1995. i 1996. godine*, *Opuscula archaeologica* 20, Zagreb 1996, 189-197.
Jelovina 1976: D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole*, Split 1976.
Šmalcelj-Kolar 1975 M. Šmalcelj, *Đelekovec kod Koprivnice - bjelobrdska nekropola*, *Arheološki pregled* 17, Beograd 1975, 130-133.

SUMMARY

ĐAKOVO - PARISH CHURCH, THE THIRD YEAR OF THE ARCHAEOLOGICAL RESCUE EXCAVATIONS

Key words: Middle Ages, cemetery, Đakovo, Bijelo Brdo Culture, temple rings

The third campaign of rescue excavations continued in 1997 in Đakovo at the site of the parish church, undertaken in the area of the former parish hall. The western edge of the mediaeval cemetery was determined. In 1997, thirty-five graves were excavated (486 graves have been excavated in the entire cemetery during three year campaign), which all belonged to the first, earlier phase of burial (from the mid 11th century to the Tatar invasion

in 1242). The second phase, established in previous campaigns, lasting to the Turkish occupation, was not confirmed.

Two groups of graves were established. The first one was characterized by the appearance of typical Bijelo Brdo jewellery, while the second group contained filigree jewellery (earrings - temple rings) for which analogies can be found in the region of the former center of the Croatian state. Until now one quarter of the entire cemetery area has been excavated. Excavation in 1997 confirmed the existence of a mediaeval settlement located in the immediate vicinity of the cemetery.

Translated by T. Težak-Gregl